

Παναγία του Άρακα

REPUBLIC OF CYPRUS
DEPUTY MINISTRY OF TOURISM

ΠΑΝΑΓΙΑ ΤΟΥ ΑΡΑΚΑ

Ο ναός της Παναγίας του Άρακα που φαίνεται να κτίστηκε γύρω στο 1191, πιθανότατα πήρε το όνομά του από το «αρακάς», όπως και πολλά άλλα φυτονυμικά επώνυμα της Παναγίας στην Κύπρο.

Βρίσκεστε σ' ένα μονόκλιτο ναό της Μέσης Βυζαντινής περιόδου, με τρεις καμαρωτές εσοχές σε κάθε ένα από τους πλαϊνούς τοίχους και ένα τρούλλο, πάνω από το κέντρο. Εξωτερικά η στέγη του ναού διαμορφώνεται σε σχήμα σταυρού. Δεύτερη ξύλινη στέγη προστέθηκε πολύ αργότερα, γύρω στον 14^ο αιώνα, για να προστατέψει τον ναό από τις βροχές και το χιόνι. Ο τρούλλος της εκκλησίας καλύπτεται χωριστά.

Το εσωτερικό του ναού είναι διακοσμημένο με εξαιρετικής τέχνης τοιχογραφίες της υστεροκομνήνειας τεχνοτροπίας και είναι η πιο ολοκληρωμένη σειρά τοιχογραφιών της Μέσης Βυζαντινής περιόδου στο νησί. Οι τοιχογραφίες έγιναν με δαπάνη του Λέοντα του Αυθέντη τον Δεκέμβρη του 1192, όπως υποδεικνύεται κάτω από την τοιχογραφία του Αγίου Κεραμιδίου, πάνω από τη βόρεια είσοδο. Το όνομα του ζωγράφου δεν διασώζεται, αλλά έχει ταυτιστεί από μερικούς με τον Θεόδωρο Αψευδή, ο οποίος ζωγράφισε το 1183 την Εγκλείστρα του αγίου Νεοφύτου στην Πάφο. Λόγω των κοινωνικών αναταραχών που υπήρχαν στο νησί εκείνη την περίοδο, πιστεύεται ότι οι τοιχογραφίες έγιναν μετά το δεύτερο εξάμηνο του 1192.

Αρχίζουμε από την κορυφή του τρούλλου όπου απεικονίζεται ο Παντοκράτωρ, σαν δίκαιος μα και μειλίχιος Κριτής και κοιτάζει στον χώρο με τα μάτια του στραμμένα στη μια πλευρά. Όπως λένε οι χωρικοί της περιοχής «αποστρέφει το βλέμμα Του από τις αμαρτίες μας, δίνοντας μας χρόνο για μετάνοια. Ο Παντοκράτωρ περιβάλλεται από μια

ζώνη με τον Θρόνο της Ετοιμασίας, το κατ' εξοχήν σύμβολο της Δευτέρας παρουσίας και από αγγέλους σε μετάλλια. Πιο κάτω απεικονίζονται δώδεκα προφήτες ανάμεσα στα δώδεκα παράθυρα του τυμπάνου του τρούλλου, προαναγγέλλοντας την άφιξη του Χριστού στη γη. Φαίνονται να χορεύουν με αγαλλίαση καθώς καθένας απ' αυτούς δίνει την προφητεία του για την ενσάρκωση.

Στη συνέχεια, στα δύο ανατολικά σφαιρικά τρίγωνα απεικονίζεται ο Ευαγγελισμός της Θεοτόκου. Στο πρώτο, ο αρχάγγελος Μιχαήλ εμφανίζεται με αγαλμάτινη σχεδόν μορφή να δίδει το μήνυμα στην Παναγία, την μέλλουσα Μητέρα του Χριστού. Τα φτερά του όπως και ο χιτώνας του ανεμίζουν καθώς περνά μέσα από τον άνεμο της καθόδου του από τα ουράνια. Στο απέναντι σφαιρικό τρίγωνο, η Παρθένος Μαρία έχοντας γυρισμένο το κεφάλι προς τον αρχάγγελο Γαβριήλ, κάθεται ήρεμη κρατώντας αδράχτι και κόκκινη κλωστή στο αριστερό χέρι, ενώ το δεξί της χέρι ανηψωμένο ως το ύψος του στήθους, σε ένδειξη υποταγής στη Θεία Θέληση.

Στα δύο δυτικά σφαιρικά τρίγωνα, οι Ευαγγελιστές αναπτύσσουν το έργο τους: στο βορειοδυτικό ο Ματθαίος και ο Μάρκος και στο νοτιοδυτικό ο Ιωάννης και ο Λουκάς.

Ο λόγος του Θεού απεικονίζεται στους τοίχους του ναού πιο κάτω.

- Στον βόρειο τοίχο απεικονίζονται τα Εισόδια της Θεοτόκου. Εδώ έχουμε την συνηθισμένη βυζαντινή παράσταση του θέματος, όπου ο Ιωακείμ και η Άννα με τη μικρή Παρθένο, ακολουθούμενοι από τις επτά κόρες των Εβραίων, βρίσκονται ενώπιον του Ζαχαρία. Ιδιαίτερα εντυπωσιακές είναι οι κόρες με τα ποικιλόχρωμα ενδύματα τους κεντημένα και γαρνιρισμένα στις άκριες και με τα ασημένια τους σκουλαρίκια. Στο πάνω

δεξιά μέρος, στη στέγη του Βυζαντινού κτιρίου βλέπουμε την Παρθένο να κάθεται έτοιμη να δεχτεί τροφή από το χέρι ενός αγγέλου.

- Στο νότιο ήμισυ της δυτικής καμάρας είναι ζωγραφισμένη η Γέννηση του Χριστού σε μια από τις πιο ικανοποιητικές συνθέσεις του θέματος. Η Θεοτόκος ακουμπά σε ένα άσπρο στρώμα με ήρεμη μητρική ικανοποίηση, ενώ ο Ιωσήφ κάθεται σε μια στάση στοχαστική. Οι Μάγοι φτάνουν κατευθυνόμενοι από έναν άγγελο που δείχνει το άστρο πάνω από τη φάτνη. Η μαία που πλένει τον Χριστό είναι μια όμορφη κόρη, αντίθετα με την συνηθισμένη απεικόνιση της Σαλώμης, που αμφισβητεί το Αειπάρθενο της Θεοτόκου.

Στο βόρειο ήμισυ της ίσιας καμάρας είναι ζωγραφισμένη η Εις Άδου Κάθοδος.

- Η επόμενη τοιχογραφία που αναγνωρίζουμε είναι η Υπαπαντή του Κυρίου στα ανατολικά της βόρειας εισόδου. Πρόκειται για συνεπτυγμένο τύπο της αρχικής Υπαπαντής με τον Συμεών τον Θεοδόχο να κρατά με θλίψη τον Χριστό, ο οποίος γαντζώνεται από το χιτώνα του και ανασηκώνεται προσδίδοντας μια πιο ανθρώπινη προσέγγιση του θέματος. Αξιοσημείωτο είναι ότι ο νεαρός Χριστός φέρει ένα ασημένιο σκουλαρίκι στο αυτί και απ' ό,τι γνωρίζουμε, αυτή είναι η παλαιότερη απεικόνιση του είδους που διασώζεται.

Η υπόλοιπη απεικόνιση της Υπαπαντής δεν υπακούει στους υπάρχοντες κανόνες παραλείποντας την απεικόνιση της προφήτισσας Άννας και προσθέτοντας τον άγιο Ιωάννη τον Βαπτιστή, ενώ λείπει επίσης η Παρθένος Μαρία έτοιμη να παραλάβει τον Χριστό. Πιθανότατα θα πρέπει να συνδέσουμε την Παναγία Αρακιώτισσα στον νότιο τοίχο, κάτω από την Κοίμηση της Θεοτόκου, ως τη συνέχεια της Υπαπαντής. Παρατηρούμε ότι η Παναγία η Αρακιώτισσα δεν κάθεται πάνω σε θρόνο, όπως θα έπρεπε, ενώ οι δύο άγγελοι ως σύμβολα των Παθών φέρνουν στο μυαλό τα λόγια του Συμεών την ώρα της

Υπαπαντής: «ναι, ένα σπαθί θα διαπεράσει και τη δική σου ψυχή». Αυτή είναι η παλαιότερη απεικόνιση της Παναγίας του Πάθους, ένα θέμα που έγινε πολύ διαδεδομένο στους επόμενους αιώνες.

Υπάρχουν ενδείξεις ότι η σύνθεση των Παθών, όπως και της Σταύρωσης, ήταν αρχικά στο δυτικό τοίχο που κατεδαφίστηκε για να επεκταθεί στα δυτικά ο ναός και στη θέση της Αρακιώτισσας υπήρχε πιο παλιά η Ένθρονη Παναγία με το Χριστό. Η αντικατάσταση με τη σημερινή Παναγία έγινε εκείνη την περίοδο με προτροπή του κτήτορα καθρεφτίζοντας την αλλαγή εξουσίας στο νησί από τον Ισαάκιο Κομνηνό στον Ριχάρδο τον Λεοντόκαρδο και τους Σταυροφόρους.

- Στο δυτικό τυφλό τόξο του βόρειου τοίχου βρίσκεται η Βάπτισμα του Χριστού με τον συνηθισμένο βυζαντινό τρόπο απεικόνισης της ανθρώπινης σάρκας. Ο Χριστός παρουσιάζεται γυμνός στο ήσυχο γαλανό ποτάμι με το δεξί χέρι να υψώνεται σε ευλογία. Ο άγιος Ιωάννης σκύβει, για να αγγίξει το κεφάλι του Χριστού, ενώ τρεις άγγελοι γέρνουν από την απέναντι όχθη έτοιμοι να σκουπίσουν τον Χριστό με τα μάτια τους.

- Συνεχίζουμε με την Ανάσταση, στη βόρεια πλευρά της δυτικής καμάρας, αφού όπως έχει αναφερθεί η Σταύρωση δεν διασώζεται. Ο Χριστός συντρίβοντας έξω από τις πύλες του Αδη κινείται προς τα δεξιά τραβώντας τον Αδάμ μαζί του ενώ η Εύα στέκεται πίσω από τον Αδάμ.

- Ακολουθεί η Ανάληψη, ένα αριστούργημα σύνθεσης, συμμετρίας και ομορφιάς που καλύπτει όλη την ανατολική καμάρα. Ο Ιησούς επιβλητικός ανεβαίνει στους ουραμούς περιβαλλόμενος από την Δόξα του με τους πέντε Πλατωνικούς κύκλους, συμβολισμός που υπήρχε στα αρχαία μυστήρια. Στα δεξιά ο Δαβίδ και ο Σολομώντας στέκονται στο

μαρμάρινο τους τάφο, ενώ πίσω τους βρίσκεται ο άγιος Ιωάννης. Οι απόστολοι χωρισμένοι σε δύο ομάδες απεικονίζονται σαν ζωντανές και ανήσυχες φιγούρες σε αντίθεση με τη γαλήνια έκφραση της Παναγίας και του αγγέλου που τους συνοδεύουν.

- Ο Ευαγγελικός κύκλος συμπληρώνεται με την Κοίμηση της Θεοτόκου στον νότιο τοίχο με τη συνηθισμένη απεικόνιση του Χριστού σε ορθό ανάστημα να κρατά τη ψυχή της μητέρας του σαν μωρό, καθώς οι απόστολοι θρηνούν κοντά της. Οι απόστολοι Πέτρος και Παύλος είναι στα δύο άκρα της Παναγίας και ο άγιος Ιωάννης, όπως πάντα, σκύβει στο στέρνο της. Η τοιχογραφία ολοκληρώνεται με τους αγίους, τους Μάρτυρες, τους Ερημίτες και τους Ιεράρχες που βρίσκονται επίσης στις αρμόζουσες θέσεις τους.

Προχωρώντας στο Ιερό Βήμα, παρατηρούμε ότι οι τοιχογραφίες στην αψίδα διαφέρουν τεχνοτροπικά από τις άλλες στο ναό και οι μελετητές συμπεραίνουν ότι πιθανότατα να έγιναν από άλλο ζωγράφο.

Στο τεταρτοσφαίριο της αψίδας απεικονίζεται η Παναγία με τον Χριστό σε Θεία μορφή πλέον ανάμεσα στους αρχάγγελους. Προσέχουμε επίσης ότι στον ημικυλινδρικό τοίχο της αψίδας, τη θέση της Κοινωνίας των αποστόλων παίρνουν επτά Κύπριοι άγιοι σε μετάλλια.

Το εικονοστάσιο και ο σταυρός στην κορυφή του είναι του 1673, εκτός από τις εικόνες του Χριστού και του Προδρόμου, που είναι πιθανότατα του 16^{ου} αιώνα.